

NAGYILLÉS JÁNOS

A prelibertinus irodalom forrásvidékén: Nicolas Chorier Sigea-hamisítványa (*Aloisiae Sigeae Toletanae Satyra Sotadica de arcanis Amoris et Veneris*)

Nicolas Chorier Aloisiae Sigeae Toletanae Satyra Sotadica de arcanis Amoris et Veneris című Sigea-hamisítványa fontos előképe a libertinus irodalomnak. A valódi szerző életrajza és a keletkezés körülményei nagyrészt ismertek, a szöveg azonban obszcén tartalma miatt kevésbé kutatott. A teljes munka fordítása jelenleg készül, a cikk a szexuális szókincs forrásaival foglalkozik.

Kulcsszavak: Nicolas Chorier, Aloisia Sigea, *Satyra Sotadica*, prelibertinus irodalom, szexuális szókincs, pornográfia

Nemrégiben Luisa Sigea de Velasco elégiájának fordításakor szembesültem vele, hogy a költőné neve alatt terjedelmes erotikus szatíra maradt fenn. A szöveg valódi szerzője nem Sigea, hanem egy XVII. századi francia jogász, történész, humanista. Kultúrtörténeti jelentősége felbecsülhetetlen: az első, mai értelemben vett pornográf szövegről van szó. A következőkben a szöveg rövid ismertetése után azzal foglalkozom, hogy milyen lexikai források álltak a szerző rendelkezésére e tartalmi és stilisztikai szempontból egyaránt úttörő vállalkozás kivitelezésére.

A fordítás most készül – a nyugati szakirodalom már egy-két évtizede foglalkozik a szöveggel, itthon jobbra ismeretlen. Erre mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy például Pietro Aretino *Beszélgetések, avagy a hat nap* címmel Simon Gyula fordításában 2002-ben megjelent művének rövid, ám kiváló előszavában Madarász Imre az „antinevelődési párbeszédregény” műfajának következő képviselőjeként de Sade márkit említi, holott Chorier szövege szintén e műfaj képviselője.¹

---

¹ MADARÁSZ (2002).

Luisa Sigea de Velasco (1522–1560) a spanyol Tarracónban született 1522-ben, a spanyol nemesi családból származó Francisca Velasco és egy francia nemes, Diogo Sigeo negyedik, utolsó leánygyermekéeként.² Az apa négy gyermekének Diogónak, Antoniónak, Ángelának és Luisának az oktatását maga végzi. Luisa jeleskedik a nyelvekben: latinul, görögül, héberül és arámiul is tanul, apja arabul is taníttatni akarja. Fennmaradt *Syntra* című bukolikus elégiája, egy epigrammája és levelezése (rokonain és más humanistákon kívül a politikai élet legnagyobbjaival, többek között III. Pál pápával – utóbbi III. Pál válaszával együtt, amely Sigea első kiadásába is belekerült),³ valamint egy dialógusa az udvari és udvaron kívüli élet összevetéséről.⁴ E a kiadás után kortárs kontextustól erősen függő irodalmi tevékenysége jobbra feledésbe merül, csak a 20. században fedezik fel újra. Dialógusának kritikai visszhangja, amelynek témája nem független saját sorsától, szintén a 20. századig várat magára, levelezését pedig csak a korszak történetét feldolgozó monográfusok használják.

Műveltsége révén csatlakozhat Mária infánsnő udvarához, aki 1537-től igazi reneszánsz fejedelmi udvart szervez maga köré, tudósokkal és művészekkel veszi körül magát. Így került az udvarába Luisa Sigea: évi tizenhatezer *reis* fizetésért volt az infánsnő latintanára, s közben Mária könyvtárában magát is képezhette.

Sigea ismertsége és elismertsége levelezése mellett az egyetlen, általam magyarra fordított költeményén, a *Syntrán* alapul, amelyben Mária infánsnő menyegzőjét ünnepli, és házassága révén, férje oldalán hatalmat és sikert jövendőül támogatójának. Művei Franciaországban jelennek meg: *Dialogusa* már 1552-ben, egyetlen nagyobb lélegzetű költői munkája, a *Syntra* pedig 1566-ban. Kiadását Sigea apjának közbenjárására Franciaország portugál nagykövete finanszírozta Párizsban.⁵

² Az életrajzi összefoglalóhoz Luisa Sigea legfrissebb és legalaposabb, az életrajzot kritikai-lag vizsgáló forrásait használtam: STEVENSON (2005: 211–216), PÉREZ (2008), FRADE (2016).

³ Az 1546-os levél spanyol fordítását közli PÉREZ (2008: 230–231). A pápa válaszlevelét *de singulari eius doctrina ac ingenii praestantia* Sigea 1566-os párizsi kiadása adja közre: *Syntra Aloysiae Sygaeae Toletanae aliaque eiusdem ac nonnullorum praeterea virorum ad eamdem epigrammata, quibus accessit Pauli III. P.M. epistola de singulari eius doctrina ac ingenii praestantia. Tumulus eiusdem ab Andrea Resendio et Claudio Monsello concinnatus.* Paris, Dionysius a Prato, 1566.

⁴ *Duarum virginum colloquium de vita aulica et privata* (1552).

⁵ PÉREZ (2008: 229–230).

A Sigeának tulajdonított *Satyra Sotadica* a francia Nicolas Choriertől származó hamisítvány. A női írói alterego választása valószínűleg azon az, ebben a szövegben is többször megjelenő nézeten alapul, hogy a nők természetüknél fogva fogékonyabbak az érzéki élvezetekre, és ezzel együtt a róluk való tájékoztatásra is. Maga a hamisító, Nicolas Chorier (1612. szeptember 1. – 1692. augusztus 14.) francia jogász, író és történész. Egyéb művei mellett, legalábbis manapság, ez a leghíresebb szövege. Kétféle értelemben is hamisítvány: egyrészt *nem* a címlapon feltüntetett Sigea – állítása szerint – eredetileg spanyolul írt munkája alapján készült, s ezt a második kiadás bevezetőjében mondottakkal ellentétben *nem* a kiváló leideni filológus, Johannes Meursius⁶ fordította latinra, hanem Chorier eredeti műve.

Chorier életrajzának fő adatai tisztázottak: Vienne-ben született, a jezsuitáknál tanult, a valence-i egyetemen szerezte diplomáját 1640-ben, két évvel később megnősült és Vienne-ben működött ügyvédként 1643 és 1659 között. 1659 végétől Grenoble-ban vásárolt királyi ügyészi pozíciót. Évekkel később sikkasztással vádolták, de 1675-ben felmentették. Röviddel nyolcvanadik születésnapja előtt hunyt el Grenoble-ban, ahol egész életét töltötte. A Sigeának tulajdonított szöveg latin változatát mindössze néhány, talán barátainak, mindenesetre szűk körnek szánt példányban adta ki Lyonban 1660-ban (esetleg 1659-ben vagy 1661-ben). Második, bővített kiadása 1678-ban jelenik meg. A kiadás címlapja az első kiadáséval ellentétben a fordítót sem nevezi meg, de első szövege, Aloisia elíziumi mezőkről írt levele kifejti, hogy a szöveg a spanyol eredeti latin fordítása, amelyet a fiatal – és még nyilván bohó – Johannes Meursius készített. Az elveszett eredeti szöveg nagyon gyorsan, egy hónap leforgása alatt készült, és hat szatírárt tartalmazott. A latin szöveg érdekessége, hogy a narrátor az eredeti íróját, Sigeát, és annak fordítóját, Meursiust éppúgy eltávolítja magától: Sigea a fikció szerint már az Elíziumi mezőkről levelet küldő megboldogult lélek, a fiktív fordítót, Meursiust pedig, aki (vagy még inkább a Meursiusszal együtt Sigeát is kiadó egyszerre fiktív és valódi személy) az Elíziumi levélbe önálló szatírárt illeszt, a Meursius kiadását elvégző, névtelenségbe burkolózó har-

---

⁶ Johannes Meursius (Johannes van Meurs) (1579–1639) holland klasszika-filológus és történétíró. 1610-től a leideni egyetem történelem- és görögprofesszora.

madik személy hosszan magasztalja a levél végén (az 1678-as kiadás *Elíziumi levele* és a mellette közölt textusok fordításomban megjelentek).⁷ A levél tehát irodalmi formában megírt kiadói előszó, amelyben a kiadó anonim marad. Maga a könyv összességében a hamis kiadási adatok szerint Meursius latin fordításának kiadása, amelyben az elíziumi levél mint kiadói előszó a soha nem létezett spanyol eredeti keletkezésével kapcsolatban közöl részleteket (vagyis hogy egy hónap alatt készült, és hat satírárt tartalmazott).

Az 1660-as lyoni vagy grenoble-i kiadás hat satírárt tartalmazott (*Velitatio, Tribadicon, Fabrica, Duellum, Libidines, Veneres*). A címlap szerint 1678-as amszterdami kiadás két részből áll, a második elején újrakezdett lapszámozással. Az első rész (*Pars prima*) a következő satírákat tartalmazza ebben a sorrendben: *Velitatio, Classicum, Octavia, Duellum, Libidines* – és egyre növekvő terjedelemben. A második rész (*Pars secunda*) tartalmazza a már önmagában majdnem százoldalas *Venerest*, majd a lapszámozás újraindul, és a *Pars tertiát* jelző belső címlap után a *Fescennini* következik, amely az első kiadásban még nem szerepelt. Ez a gyűjtemény leghosszabb, önmagában 161 oldalas satírája. A kiadást egy állítólagos Meursius-kéziratból közölt Sigea-laudáció zárja, a cím alatt rövid megjegyzéssel: *Nec ausim dicere deesse nihil* (Nem merném állítani, hogy nem hiányzik belőle semmi.) – vagyis az anonim kiadó nem biztos benne, hogy a költemény szövege teljes. Összegezve tehát, a 2. kiadás a szűk körnek és alacsony példányszámban kiadott első kiadás javított és bővített változataként pozicionálja magát, ezt a „kiadói narratíva” elemeivel is támogatja: az 1. kiadás címlapja szerint Meursius az eredeti spanyol szöveg fordítója, a második címlapja az 1660-as Sigea javított és bővített kiadása, Meursius neve és a fordítás ténye nem szerepel rajta, ezek az adatok átkerülnek az elíziumi levél narratívájába. Az anonim kiadó Chorrer, aki a második kiadást nyitó elíziumi levéllel hagyja keze nyomát a kiadáson. A levélben saját támogatóját, Du Guét magasztalja, benne saját két rövid versét is közli, amivel utal saját szerzőségére. A csak a 2. kiadásban közölt 7. satíra cezúra a szövegtörzsetben abból a szempontból is, hogy benne a helyszín Rómából Spanyolországba kerül, és az interlocutorok, Octavia és Tullia olasz hölgyekből spanyolokká válnak.

---

⁷ NAGYILLÉS (2021).

Ami magát a *Satyra Sotadicát* illeti, James Grantham Turner szerint „a XVII. század legpornográfabb szövege”,⁸ amelynek hatása akkora volt,⁹ hogy Blanchard nem túloz, amikor úgy fogalmaz, hogy „a modern szexualitást Chorier lábjegyzeteként lehet értelmezni”.¹⁰ A szöveg jellege miatt biztosan szándékosan teszi az egyik legfrissebb Sigea-pályakép szerzője, Frade, hogy még csak nem is említi a *Satura Sotadicát*.¹¹ Valóban méltatlan, hogy a szerzőnőt habitusától oly idegen, mind esztétikailag, mind erkölcsileg vitatható szöveggel kapcsolatban emlegetik legtöbbit – Sigea korabeli hírnevével kapcsolatban mégis sokatmondó, hogy Chorier – mai szóval élve – „húzónévnek” tartja, és hamisítását éppen az ő neve alatt követi el, azonban kultúrtörténeti kontextusban ennek semmiféle jelentősége nincs.

Az egyedülálló szöveg keletkezési időpontjáról (1660) érdemes egyszerre előre- és visszatekinteni az időben. Előre azért, mert bár forgott egy-két ehhez hasonló könyv a könyvpiacra, a XVIII. században kibontakozó libertinus irodalomnak ez a szöveg a legfőbb ösztönzője. A libertinus irodalom számunkra legismertebb képviselője de Sade márki, előtte az övéihez hasonló szövegek Chorier, valamint egy-két kortárs, és néhány korábbi szöveg fordításai voltak.¹²

A szöveg alaphelyzete a satíra műfajában megszokott módon egy beszélgetés – a résztvevők közül egy tapasztalt asszony, Octavia és egy férjhez adandó hajadon, Tullia (a névválasztás utalás Iuvenalis ismert 6., nősatírájára), akinek házaseletről szóló felvilágosítását anyja az említett tapasztalt rokonra bízta. Mind a műfaj, mind a téma egyes elemei jól nyomon követhetők az ókorban. Igazi forrásvidéke talán a római satíra (gondoljunk csak Horatius mentegetőzésére, hogy *multa cum libertate* fogalmaz), de formai és tartalmi előképnek tekinthető szövegek Arisztophanészig vezethetők vissza. A római satíra Horatiusénál jóval kevésbé

⁸ Idézi TOULALAN (2007: 20), TURNER (2007).

⁹ BLANSHARD (2010: 51–52).

¹⁰ TURNER (2003: 167).

¹¹ Az egyetlen korabeli női alkotó, akinek tisztelete a 20. századig kitart, bár ebben szerepe van a Nicholas Chorier-féle hamisítványnak: STEPHENSON (2005: 211). A kiadás adatai: *Aloysiae Sigeae Toletanae satyra sotadica de arcanis amoris et veneris: Aloysia hispanice scripsit: latinitate donavit J. Meursius (Nic. Chorierius), Gratianopoli, 1680.*

¹² STEINTRAGER (2016: 11).

visszafogott válfaja, a iuvenalisi változat pedig kifejezetten kedvence volt például a XVIII. századi libertinus irodalom egyik legismertebb képviselőjének, de Sade márkinak.¹³ Chorier a könyv bevezetéséül szolgáló *Elíziumi levele* voltaképpen fő előképeinek beszélgetését tartalmazó önálló satíra. Ennek antik szereplői Lucilius, Varro, Horatius, Ovidius, Persius, Juvenalis, Sulpicia és Petronius, a „modernek” Boccacius (Boccaccio), Petrus Aretinus (Pietro Aretino), Bernius (Francesco Berni), Rabelesius (François Rabelais), Rapinus (Nicolas Rapin), Barclajus (John Barclay) és Boccalinus (Traiano Boccalini). A Sigea árnyával beszélgető ókori szerzők satíraíróként vagy szatirikus hangvételű munkáikról ismertek. A megnevezettekén kívül akár nyelvi, akár irodalmi mintaként fontos a *Priapeia* szöveganyaga, a rendelkezésre álló ógörög és latin regények, különösen Petronius és Apuleius erotikus jelenetei, de akár egyes történetírók is, például Suetonius és a *Historia Augusta* beszámolóit egyes uralkodók és közvetlen környezetük szexuális kilengéseiről és túlkapásairól. Feltűnő, hogy a szerelmi költőként is számon tartott Catullus azonosítására eddig nem került sor.

A nem ókori szerzők közül a legkorábbi a 14. századi Boccaccio, az olaszok közül Aretino és Berni a *Satyra Sotadica* megjelenésekor jó száz éve halott, korban követi őket Nicola Rapin, a francia satirikus. A két utolsó említett szerző, Barclay és Boccalini pedig megéri a 17. század elejét. Feltűnő a felsorolás filológiai pontossága: a szereplők a felsorolásban időrendben szerepelnek. A felsorolt ókoriakon kívül Steintrager Lukianos *Hetérák beszélgetéseinek* hatását említi, nem függetlenül az újkomédia hagyományától. Ami a modern szerzőket illeti, a szakirodalom, amelyhez eddig hozzáfértem, egyáltalán nem foglalkozik Boccaccio hatásával, viszont a Boccacciót követően említett szerzőkön kívül hangsúlyozza Lorenzo Veniero *La puttana errantéja* és Antonio Vignali szintén 16. századi *La Cazzariája* (1525–1526 körül), valamint Ferrante Pallavicino 1642-es *La retorica delle puttannéja* jelentőségét. A *Satyra Sotadica* előtt a gyakran Aretinónak tulajdonított *La Puttana errantét* (1642), és mindössze öt évvel előtte a *L'École des filles* (1655) című munkát, ezeket Choriernek szintén ismernie kellett.

---

¹³ STEINTRAGER (2016: 11).

A *Satyra Sotadica* a legközelebbiről Aretino *Ragionamentijét* és *Sonetti lussoriosijét* követi, de mind ehhez, mind a többi felsorolthoz képest határvonalat jelent. Míg a felsoroltakban a trágárság (amelynek egyébként most nem részletezhető okból nyoma sincs a tárgyalt műben) és az erotikus téma mindig a társadalom- és egyházkritika satirikus megjelenítésének része, az utóbbi Chorier esetében elsőként olyannyira önállóan jelenik meg, hogy bizvást állíthatjuk, a szexuális együttlét leplezetlen, sőt mind érzelmileg, mind fizikai értelemben plasztikusan részletező leírásának eredeti és valódi célja a gyönyörkeltés, ilyen értelemben kimeríti a pornográf jelleg követelményét. Éppen ezért érdemes kissé kiigazítani a szakirodalomban újabban elterjedt két, azonos értelemben használt kifejezés, a prepornográf és a protopornográf jelentését. A prepornográf terminus a Chorier jelentette határvonal előtti (akár közvetlenül Chorier előtti) munkákra használható, míg a protopornográf magára Chorier-re mint *prótos heuretésre*, akinél a pornográfia már a modern értelemben jelenik meg, s ebben valóban a XVIII. századi libertinus irodalom úttörője.

Lexikai vizsgálatom a meglehetősen terjedelmes szöveg kifejezetten pornográf kifejezéseinek két csoportjára összpontosított. Az egyik szócsoport a fiziológiai terminusoké, amelyeknek forrásai a latin klasszikusok egy jól meghatározható körénél megtalálhatóak – ilyen értelemben nem okoznak különösebb meglepetést. Köztudott, hogy ezeken kívül Chorier modern, illusztrált anatómai traktátusokat is forgatott, ismeretei orvosi értelemben is alaposak. A másik csoport azoknak a szexuális tartalmú metaforáknak a köre, amelyekkel Chorier az aktust, annak fázisait és az együttlét közbeni aktivitások egy-egy elemét nevezi meg. Néven nevezhető előképek ebben az utóbbi körben fordulnak elő.

Az első szócsoport ismertetését azzal kezdem, hogy Chorier a szövegbe illesztett katalógusban közli mind a női, mind a férfi nemi szervek általa ismert latin és görög neveit. Az első, bevezető satíra után Chorier a másodikban két helyen gyűjti a női nemi szervek, a harmadikban pedig a férfi nemi szervek neveit. A 2. satíra a saját nemük iránt vonzódó nők neveit közli, s e csoport egyes híres ókori képviselői közül vonultat fel néhányat.

Az alábbiakban a vonatkozó katalógusokat a teljes szövegben való előfordulások sorrendjében közlöm:

1. nőnemiszerv-katalógus

SS2 Cymbam, navim, concham, saltum, clitorium, portam, ostium, porcum, interfemineum, lanuvium, virginal, vaginam, facandrum, vomerem, agrum, sulcum, larvam, annulum Latini dixere; Graecis vero est αἰδοῖον et δέλτα et χοῖρος et ἐσχάρα.¹⁴

A lesbikus nők neveinek katalógusa

SS2 Lesbiis praesertim olim id sceleris familiare, quod Sapphus nomen commendavit, atque adeo nobilitavit. Illius lumbos Andromeda, Athis, Anactorie, Mnais, et Girino amasiae, quam saepe fatigarunt! Ejus generis heroidas Graeci Tribadas vocant; Latini Frictrices et Subagitrices. Philaenis vero, quod huic voluptati indulgeret perditissime, invenisse credita est, et usu suo, quae scilicet magni nominis erat, inauditae ad suam aetatem voluptatis usum foeminis puellisque apud suos suasisse. Tribadas dixerunt quod tererent ac tererentur; frictrices a corporum frictione; subagitrices a motu concitatori.¹⁵

2. nőnemiszerv-katalógus

SS3 Eam corporis nostri partem, de qua jam colloquutae sumus, vulgo etiam vulvam, cunnum, fregnam, ficum, potam, Latini et nostri homines appellant; vulvam quasi valvam dicere voluissent; cunnum a

---

¹⁴ A szöveg fordítása: „Latin neve *cymba* (sajka), *navis* (hajó), *concha* (kagyló), *saltus* (liget), *clitorium* (dombocska), *porta* (kapu), *ostium* (ajtó), *porcus* (malac), *interfemineum* (a nő köze), *lanuvium* (származtatása bizonytalan), *virginal* (szüzesség), *vagina* (hüvely), *facandrus* (származtatása bizonytalan), *vomer* (ekevas), *ager* (szántó), *sulcus* (barázda), *larva* (kísértet), *annulus* (gyűrűcske) – a görögöknél αἰδοῖον és δέλτα és χοῖρος meg ἐσχάρα.” Augustus lánya, Octavia mondogatta, hogy azért szült szakasztott olyan gyerekeket, mint Agrippa, mert csak akkor vett utast a hajójára, ha teli volt. Az ἐσχάρα jelentése tűzhely és kandalló, a χοῖρος-é malac, a δέλτα a görögöknél betű neve, de e betű alakja a mi kertünkétől jócskán eltér.

¹⁵ „E bűn hajdan különösen a lesboszi nők körében dívott, majd Szapphó neve tette közkedvelté, sőt közismertté. Hej, de sűrűn bújt ledér ölébe Athis, Anactorie, Manius meg Girino. Az efféle hölgyeket a görögök *tribas*nak, latinul pedig *frictrix*nek és *subagitratrix*nek hívták. Úgy hiszik, feltalálni Philaenis találta fel, mert legféltelenebbül ő adta át magát e gyönyörnek, s minthogy igen előkelő volt, az, hogy ő gyakorolta, honfitársai körében a gyönyör eme akkortájt ismeretlen fajtát más asszonyokkal és hajadonokkal is megkedveltette. *Tribas*nak azért nevezték el őket, mert dörzsölnek s őket is dörzsölik, *frictrix*nek a test dörzsöléséről, *subagitratrix*nek (‘tapogató’) a heves mozgásról.”

cuneo, quod vi multa enitendum sit in eam primis in congressibus; aut a Graeco verbo κυνός, quasi, qui foetor in ore canis esse solet, idem etiam plerumque in hoc infimo corporis nostri ore esse soleat; aut a Graeco κόννος, quae vox barbam sonat, quia hac in parte nos barbatus inepti jocantur, lanuginem quae pubem nobis circumvestit barbam vocitantes; aut potius ἀπὸ τοῦ κόννειν, quod intelligere significat: sicut enim a mente mentulam dixerunt, sic etiam cunnum ab intelligentia. Nimirum et mentulam sicut se ipsa regit, ut mente praedita esse videatur, mentis quae in capite sedet imperiis parum obsequens: ita hic et per se agit, et per se intelligit, in rationis leges rebellionem movens, quae solo possit non mentis, sed mentulae beneficio componi. Nos honestiori appellatione pudendum appellamus; cujus labra quibus occluditur, cadurda dici apud veterem grammaticum legi.¹⁶

Az alábbiakban pedig a férfinemiszerv-katalógus közlése következik:

Veretrum, mentulam, penem, phallum, taurum, machaeram, pessulum, peculium, vasa, vasculum, pomum, nervum, hastam, trabem, palum, mutonem, verpum, coleos, scapum, caulem, virgam, pilum, fascinum, caudam, mutinum, noctuinum, columnam, appellatione partim propria, partim translata vocant Latini. Graeci varia etiam vocabula: nam φλέψ,

---

¹⁶ „Testünk ama részét, melyről már beszéltünk, a rómaiak és a honfitársaink is mind közönségesen *vulvának*, *cunnusnak*, *fregnának*, *ficusnak*, *potának* hívják. A *vulvát* mintha csak a *valváról* nevezték volna el, a *cunnust* meg az ékről – azért, mert az első együttlétek alkalmával nagy erővel kell nekifeszülni. Lehet, hogy a görög κυνόςból [az ógörög ‘kutya’ szó birtokos esetű alakja] ered, amennyiben testünk eme alsó részében általában ugyanolyan szag érzik, mint a búz a ‘kutyának’ a szájában. Eredhet a görög κόννοςból is – ez a szó ‘szakáll’-t jelent: az idéetlen viccek szerint testünkön itt ‘szakáll’-at hordunk, tudniillik a szemérmünket övező szőrzetet hívják annak. Vagy még inkább a κόννειν-ből származhat. Ez azt jelenti, ‘megérteni’: ahogy tehát a *mentulát* a *mensről*, úgy nevezték el a *cunnust* is az értelemről. Szemmel láthatóan a *mentula* neve is azért ez, mert irányítja magát, mintha esze a fejében lenne, s persze parancsait alig-alig követi. Testünknek ez a része is magától cselekszik, saját értelemmel rendelkezik, s az értelem törvényei ellen úgy vívja saját harcát, hogy az csakis a hímtag jóvoltából érhet véget, az érteleméből soha. Van illendőbb neve is, a szemérem. Régi nyelvészeknél azt olvastam, a ráboruló ajkak neve *cadurdum*.”

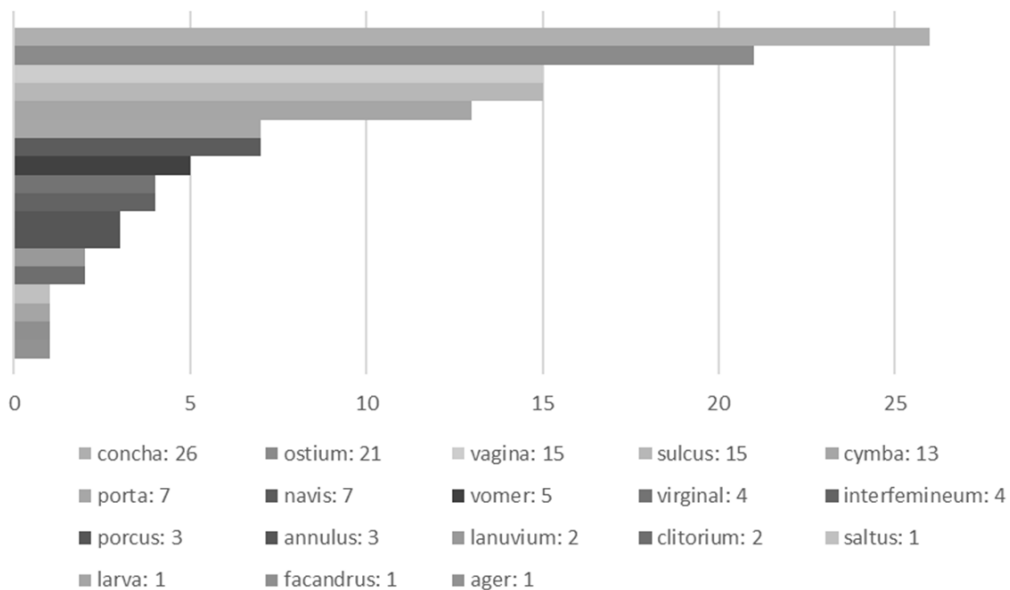
καυλός, γονίμη οὐρά, κριθή, πέος, σάθη, ἔμβολον, στηῖμα, σύριγξ,
κάπρος, τύλος, κωλιῆ, ῥάφη, ἀναγκαῖον dicitur et ῥαφίδος.¹⁷

A most következő vizsgálat a két katalógusban közölt latin terminusokra koncentrál. Bármilyen bőséges szóanyagot kínál is a katalógus, Chorier a szövegben nem minden elemet használ, vannak preferenciái – bizonyos szavak pedig a két szógyűjteményen kívül nem is fordulnak elő többé a szövegben. A katalógusokkal kapcsolatos első tanulság, hogy a női nemi szervről adott két katalógus közül a második, rövidebb az első részhal-maza. Az első, hosszabb lista elsősorban a kívülről megfigyelhető anató-miai képleteket tartalmazza, a clitorist is beleértve. A második, rövid lista pedig a női nemi szerv belső részeire összpontosít, de nem tartalmazza az *uterust*, bár másutt, egy-egy közösülés túlzó leírásában azzal is foglalko-zik. A két lista összesen 16+5 latin szót tartalmaz (és részben magyaráz).

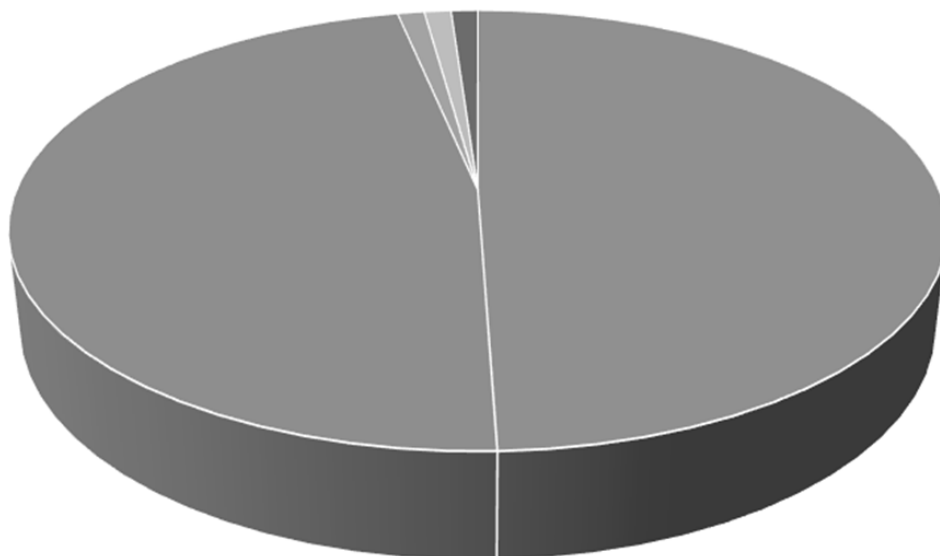
---

¹⁷ „*Veretrum* (hímtag), *mentula* (fasz), *penis* (hímvesző), *phallus* (hímvesző), *taurus* (bika), *machaera* (gyilok), *pessulus* (retesz), *peculium* (atyai örökség), *vasa* (edény, tők), *vasculum* (edényke, pöcs), *pomum* (gyümölcs), *nervus* (ín), *hasta* (lándzsa), *trabs* (do-rong), *palus* (karó), *muto* (farok), *verpus* (hímtag), *colei* (zacskó), *scapus* (henger), *caulis* (torzsa), *virga* (vessző), *pilum* (dárda), *fascinum* (bájdorong), *cauda* (farok), *mutinus* (hímvesző), *noctuinus* (baglyos), *columna* (pillér). Ezek rá a latinok részben saját, rész-ben lefordított szavai. A görögöknek is sokféle szavuk van rá, úgymint φλέψ (ér), καυλός (dárda), γονίμη οὐρά (párzófarok), κριθή (árpa), πέος (hímvesző), σάθη (hímvesző), ἔμβολον (retesz), στηῖμα (oszlop), σύριγξ (síp), κάπρος (gyümölcs), τύλος (ék), κωλιῆ (sódar), ῥάφη (varrat), ἀναγκαῖον (ami kell) és ῥαφίδος (tű).”

Nőnemiszerv-lista 1

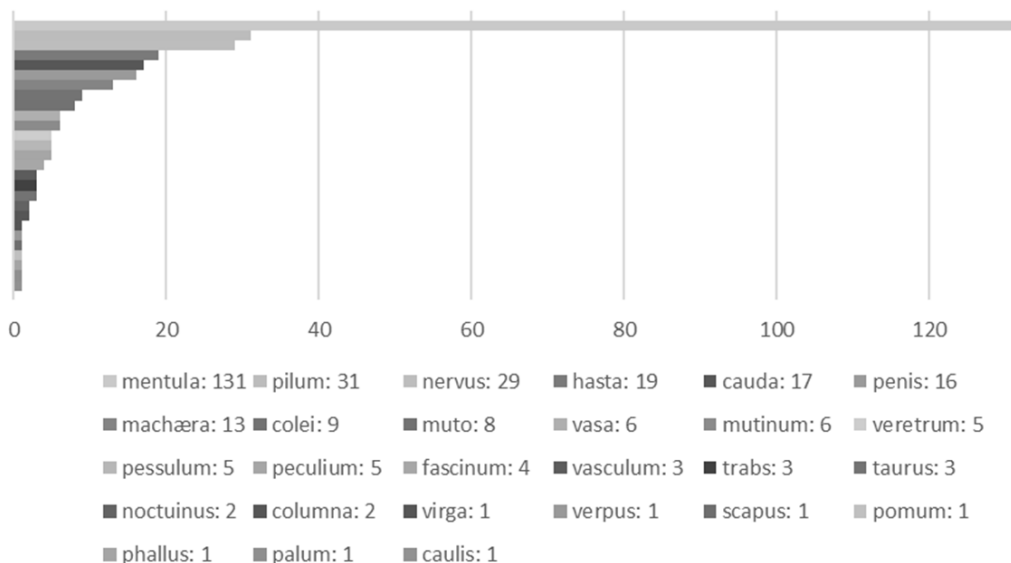
Nőnemiszerv-lista 2 – gyakoriság

■ cunnus: 45   ■ vulva: 43   ■ fregna: 1   ■ ficus: 1   ■ pota: 1

A férfi nemi szervre összesen 27 szót közöl, a péniszén kívül a heréket is ebbe a listába teszi csakúgy, mint ahogyan a magyar köznyelvi „tök” szó is mindkét anatómiai képletet magában foglalhatja.

Férfinemiszerv-lista

Az egyes szavak előfordulásának gyakorisága azt mutatja, hogy a női és férfi nemi szervekkel kapcsolatban is túlnyomó a hagyományos értelemben vett dobogósok, tehát a három első hely valamelyikét elfoglalók használata. A két női listára vetítve azonban ez mégsem 3+3, hanem csak 3+2 szót jelent, amennyiben a rövid listán csak az első két szó jelenléte szignifikáns: a hosszú listából a *concha* és *ostium*, valamint holtversenyben a *vagina* és *sulcus* vezet – míg a rövid listán két szó, a *cunnius* és *vulva* jelenléte túlnyomó. A leggyakrabban használt szavak a férfi nemi szervre (elsősorban a péniszre) a toronymagasan vezető *mentula*, majd a *pilum*, utánuk pedig szinte holtversenyben a *nervus* és *hasta*, s csak egy ponttal marad le az utóbbtól a *penis*. Érdekesség, hogy a *fregna* szó származtatása bizonytalan: valószínűleg a *fricare* és *frangere* összeházasításával keletkezett olasz szó lehet a háttérben, vagyis Chorier vissza latinósítja a szót.

A szóanyag vizsgálata alapos forrástanulmányokra utal. A szöveg gyakorlatilag megrajzolja az antik és későantik erotikus *terminus technicusok* szinte teljes lehetséges forrásanyagának térképét úgy, hogy olykor

kizárólagos forrásokra is fény derül. Ugyanakkor egyes kifejezések, kifejezőmódok arra utalnak, hogy Chorier a latin autonóm és innovatív használója volt. Az antik és későantik szöveganyagban nem találni nyomát például olyan, egészen autentikusnak ható kifejezéseknek, mint például *lucidiores oculi, forma Venerea, mammam morsibus petere, corpus totum manu pererrare, femora attrectare, Veneris campus, digitis vexare, summis inguiculis sollicitare ad prurimum, Cypris mea mollis / mellita / aurea, papillas exsugere / mordicare, infima uteri sedes, labia cunni, Veneris oestrus*.

A másik véglet a világos származtathatóságú kifejezések köre: bár nagy meglepetést nem okoznak, abból a szempontból mégis fontosak, hogy teljesen egyértelműen utalnak a szerző egyes olvasmányaira. Például a *promulsidaria* szó olyan ritka, hogy csak Petronius *Satyricon*jából származhat:

SS2 'promulsidaria'

Tullia: Isthac, corculum, praeludia erant ad pugnam, et **promulsidaria** ad plenas Dionaeas epulas.

Mindez, szívecském, csak a csata előjátéka volt, s **ízeltő** Dióné teljes lakomája előtt.

vö. Petr. *Sat.* 31, 9 ceterum in **promulsidari** asellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat olivas in altera parte albas, in altera nigras.

Chorier másutt Tacitus egy *flosculus*át látszik adaptálni:

SS2 'inexhausta'

Tullia: Cum voluptate conspicio curiosa istum Veneris campum, non latum, non spatiosum quidem, sed amoenissimis deliciis plenum, in quo Martis tui vires hauriet **inexhausta Venus**.

Fürkész gyönyörrel szemlélem Vénusz e mezejét, nem is széles, nem is téres, mégis pártját ritkító gyönyörrel teljes. Marsod erején itt issza majd ki utolsó cseppig **a fáradhatatlan Vénusz**.

vö. Tac. *Germ.* 20, 2 **sera** iuvenum **venus**, eoque **inexhausta pubertas**.

A terjedelmesebb nőnemiszerv-katalógus *interfemineum* szavának Novius Atellana-töredékén kívül valószínűbb forrása Apuleius, akinek mind *Apologiáját*, mind *Metamorphosesét* forgatta:

SS2 'interfemineum'

Cymbam, navim, concham, saltum, clitorium, portam, ostium, porcum, **interfemineum**, lanuvium, virginal, vaginam, facandrum, vomerem, agrum, sulcum, larvam, annulum Latini dixere; Graecis vero est αἰδοῖον et δέλτα et χοῖρος et ἐσχάρα.

Latin neve cymba (sajka), navis (hajó), concha (kagyló), saltus (liget), clitorium (dombocská), porta (kapu), ostium (ajtó), porcus (malac), interfemineum (a nő köze), lanuvium (származtatása bizonytalan), virginal (szüzesség), vagina (hüvely), facandrus (származtatása bizonytalan), vomer (ekevas), ager (szántó), sulcus (barázda), larva (kísértet), annulus (gyűrűcske) – a görögöknél αἰδοῖον és δέλτα és χοῖρος meg ἐσχάρα.

vö. Novius, *Atellanarum fragmenta* v. 41

Gnatus artivit [suae] matri **interfeminia** fortiter.

vö. Apul. *Ap.* 33 mentiti autem sunt callidissimi accusatores mei, ut sibi uidentur, cum me ad finem calumniae confinxerunt duas res marinas impudicis uocabulis quaesisse, quas Tannonius ille cum utriusque sexus genitalia intellegi uellet, sed eloqui propter infantiam causidicus summus nequiret, multum ac diu haesitato tandem uirile marinum nescio qua circumlocutione male ac sordide nominauit, sed enim feminal nullo pacto repperiens munditer dicere ad mea scripta confugit et quodam libro meo legit: '**interfeminium** tegat et femoris obiectu et palmae uelamento'.

Apul. *Ap.* 34 cedo enim, si ego de Veneris statua nihil dixissem neque **interfeminium** nominassem, quibus tandem uerbis accusasses crimen illud tam stultitiae quam linguae tuae congruens?

A lesbikus nők katalógusának egyik forrása biztosan Ovidius Sappho-levele:

SS2 'Athis, Anactorie'

Illius lumbos Andromeda, **Athis, Anactorie**, Mnais, et Girino amasiae, quam saepe fatigarunt! Ejus generis heroidas Graeci Tribadas vocant; Latini Frictrices et Subagitatrices. Philaenis vero, quod huic voluptati indulgeret perditissime, invenisse credita est...

Hej, de sűrűn bújt ledér ölébe **Athis, Anactorie**, Manius meg Girino. Az efféle hölgyeket a görögök *tribasnak*, latinul pedig *frictrixnek* és *subagitatrixnak* hívták. **Úgy hiszik, feltalálni Philaenis találta fel, mert legféltelenebbül ő adta át magát e gyönyörnek...**

vö. Ov. *Her.* 15, 15–20.

Nec me Pyrrhiades Methymniades ve puellae,
Nec me Lesbiadum cetera turba iuvant;
Vilis **Anactorie**, vilis mihi candida Cydro
Non oculis gratast **Atthis**, ut ante, meis
Atque aliae centum, quas hic sine crimine amavi:
Inprobe, multarum quod fuit, unus habes.

Szintén forrás a témához a *Priapea* és Martialis:

SS2 'Athis, Anactorie'

Illius lumbos Andromeda, Athis, Anactorie, Mnais, et Girino amasiae, quam saepe fatigarunt! Ejus generis heroidas Graeci Tribadas vocant; Latini Frictrices et Subagitatrices. **Philaenis vero, quod huic voluptati indulgeret perditissime, invenisse credita est...**

Hej, de sűrűn bújt ledér ölébe Athis, Anactorie, Manius meg Girino. Az efféle hölgyeket a görögök *tribasnak*, latinul pedig *frictrixnek* és *subagitatrixnak* hívták. **Úgy hiszik, feltalálni Philaenis találta fel, mert legféltelenebbül ő adta át magát e gyönyörnek...**

vö. Priap. 63, 15–18.

ad hanc puella - paene nomen adieci -
solet venire cum suo futurore,
quae **tot figuras, quas Philaenis enarrat,**
--- non + inventis pruriosa discedat.

vö. Mart. 7, 67, 1–3.

Pedicat pueros **tribas Philaenis**
et tentigine saevior mariti
undenas dolat in die puellas.

Mart. 7, 70, 1–2.

Ipsarum tribadum tribas, Philaeni,
recte, quam futuis, vocas amicam.

A *lanugo mollis* kötés egyszer ugyan előfordul Martialisnál is, de lucretiusi kontextusa (a fiúk nemi érése) bizonyítja, hogy Chorier a *De rerum natura* vonatkozó szakaszaiból is profitált:

SS3 ‘lanugo tibi mollis’

Primo quodam tumore, quem **lanugo tibi mollis** tegit, protuberat; nec credas intra femina ob turpitudinem, quae sane illi nulla est, conditam, sed ad usum repositam.

Előbb kissé kitüremkedik, még **selymes szőrzeted** rejti, majd megduzzad. Nő létedre nem is hinnéd, de nem szégyellőségében rejtőzik, mert hát az nemigen van benne, hanem csak arra vár, hogy használják.

vö. Lucr. 5, 886–889.

post ubi equum validae vires aetate senecta
membraque deficiunt fugienti languida vita,
tum demum puerili aevo florenta iuventus
officit et **molli vestit lanugine malas.**

vö. Mart. 10, 42, 1–2.

Tam dubia **est lanugo tibi, tam mollis** ut illam
halitus et soles et levis aura terat.

A *membrum virile* kifejezés kizárólag Servius *Georgica*-kommentárjában és Macrobiusnál fordul elő:

SS3 ‘virile membrum’

Amplexatur vero, constringit, exsugitque **virile membrum**, quod in eam vaginam impellitur, et inseritur.

Ez pedig körülöleli, összeszorítja és kiszívja a belé mint hüvelyébe nyomuló és döfődő **hímtagot**.

vö. Serv. *ad Georg.* 2, 389.

alii dicunt oscilla esse **membra virilia de floribus facta**, quae suspendebantur per intercolumnia ita, ut in ea homines, acceptis clausis personis, inpingerent et ea ore cillerent, id est moverent, ad risum populo commovendum.

vö. Serv. *ad Georg.* 4, 111.

hic autem Priapus fuit de Lampsaco civitate Hellesponti, de qua pulsus est propter **virilis membri** magnitudinem.

Macr. *Sat.* 1, 8, 9.

propter abscisorum pudendorum fabulam etiam nostri eum Saturnum vocitaverunt *παρὰ τὴν σάθην*, quae **membrum virile** declarat, veluti Sathunnum: inde etiam satyros veluti sathunos, quod sint in libidinem proni, appellatos opinantur.

Chorier *lasciva manus* kifejezése, hacsak nem ő alkotta, és véletlen egybeesésről van szó, kizárólag idősebb Seneca egyik *Controversiájából* származtatható:

SS3 'lascivam manum'

Tullia, contine, amabo, **lascivam manum...**

Tullia, könyörgök, türtőztess **pajkos kezed...**

vö. Sen. *Contr.* 4, praef. 11.

11 meminisse et illam contradictionem sic ab illo positam magnam materiam Pollionis Asinii et tunc Cassi Severi iocis praebuisse: 'at' inquit 'inter pueriles condiscipulorum sinus **lasciva manu** obscena iussisti.' et pleraque huius generis illi obiciebantur.

Teljesen más célra használja Lucanus és/vagy Claudianus *pretiosa concha* kifejezését:

SS3 'concham pretiosam'

Misereor tui, o **concham pretiosam**, Veneri concipiendae meliorem quam haec fuit concha, e qua aiunt ortam Venerem!

Jó megkönyörülök. Ó, mily **becses e kagyló**, s mennyivel jobban fogadja majd be Vénuszt, mint amelyből a mítosz szerint Vénusz született!

vö. Luc. *bc.* 6, 677–678.

non Arabum volucer serpens innataque rubris
aequoribus custos **pretiosae** vipera **conchae**

vö. Claud. *Panegyricus dictus Honorio Augusto tertium consuli* (= *Carm. maiora*, 6–7) 7, versus: 210–211.

vobis rubra dabunt **pretiosas** aequora **conchas**,
Indus ebur, ramos Panchaia, vellera Seres.

Biztosan a *Priapeából* származik a *mentulatio* középfokú melléknév:

SS3 'mentulatiorem, mentulatio'

Dixit probe mater mutoniatum esse, vehementer gaudet;
mentulatiorem in hac urbe nostra hominem esse putat neminem.

Jól mondta anyád, hogy nagy a mérete, s ennek nagyon örül. Szerinte nincs a városunkban **nagyobb farka** senkinek.

Euge, ipsi imo Priapo conveniat, ah! ah! ah! vel si quis Priapo
mentulatio.

vö. *Priap.* 36, 10–11.

quod si quis inter haec locus mihi restat,
deus Priapo **mentulatio** non est.

Szintén a *Priapeából* származik a *passere salacior* kifejezés – a veréb bujaságára egyébként idősebb Plinius is utal:

SS4 'passere salacior'

Omnibus praeterea sis nive frigidior velim, mihi **passere salacior**.

Kívánom, hogy ezentúl minden más férfival szemben légy hónál hűvösebb, de velem ne – mi **párosodjunk, mint a nyulak**.¹⁸

vö. *Priap.* 26, 5.

Porro - nam quis erit modus? - Quirites
aut praecidite seminale membrum,
quod totis mihi noctibus fatigant
vicinae sine fine prurientes
vernīs **passeribus salaciores**,
aut rumpar nec habebitis Priapum.

vö. Plin. *HN* 10, 107.

contra **passeri** minimum vitae, **cui salacitas par**.

Egyértelműen Horatius *Szatíráiból* vette Chorier a *cauda salax* kötést:

SS4 'salax illi cauda'

Interim mirabilem in modum **salax** illi **cauda** creverat, et inquieta
femur meum alterum verberabat.

Közben **buja farka** már csodálatosképp megduzzadt s türelmetlenül
csapkodta egyik combomat.

vö. Hor. *Sat.* 1, 2, 45–47.

hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
accidit, ut cuidam testis **caudamque salacem**
demeterent ferro.

A tematika érthetővé teszi Horatius megfelelő epódoszainak használatát, így a 8., buja vénasszonyról szólóét:

SS4 'enervatam mollitiem'

Condone mihi, inquit, **enervatam hanc mollitiem**, qui tam pauca
itineria percurri in tam pulchro stadio.

---

¹⁸ Az eredetiben veréb, de a magyar szólásmódok inkább a nyúlhoz kötik a szaporaságot.

Bocsáss meg, hogy **elgyengültem és ernyedtem vagyok**, pedig épp csak néhány kört tettem e gyönyörű versenypályán.

vö. Hor. *Epod.* 8, 2.

Rogare longo putidam te saeculo
viris quid enervet meas,
 cum sit tibi dens ater et rugis vetus
 frontem senectus exaret
 hietque turpis inter aridas natis
 podex velut crudae bovis!

Biztos a forrása az *improba manus* kifejezésnek, Petronius *Satyriconja*:

SS5 'improba manus'

Octavia: Abi, **improba manus**, quae procaci tactu adulteras novam nuptam.

Csak vidd innen a **huncut kis kezed**. Hogy jut eszedbe szemérmetlen fogdosással csábítani egy fiatalasszonyt?

vö. Petr. *Sat.* 86, 1.

proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem et „si hunc” inquam „tractavero **improba manu** et ille non senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos duos donabo patienti”.

vö. Petr. *Sat.* 128, 6.

nocte soporifera veluti cum somnia ludunt
 errantes oculos effossaque protulit aurum
 in lucem tellus: versat **manus improba** furtum
 [thesaurosque rapit; sudor quoque perluit ora]
 et mentem timor altus habet, ne forte gravatum
 excutiat gremium secreti conscius auri:

A *spissis basiis* fordulat alapja szintén Petronius:

SS5 'spissis basiis'

Octavia: Ego **spissis basiis** animos dabam, et molli **crispantium** clunium motitatione opi eram ad metam eunti.

Én **sűrű csokolgatással** fokoztam erejét, s farom **hullámzásának** lágy mozgásával segítettem, hogy célba jusson.

vö. Petr. *Sat.* 18, 4.

hilarior post hanc pollicitationem facta mulier **basavit me spissius**

vö. Petr. *Sat.* 31, 1.

obligati tam grandi beneficio cum intrassemus triclinium, occurrit nobis ille idem servus, pro quo rogaveramus, et stupentibus **spississima basia** impegit gratias agens humanitati nostrae.

A szexuális szókincshez tartozó egyéb, nem kifejezetten egy-egy szerzőhöz köthető kifejezések háttérben álló szerzők listája – nem meglepő módon – Plautusszal kezdődik, Terentius viszont – ugyancsak nem meglepő módon – egyetlenegyszer sem szerepel. Az arany- és ezüstkori klasszikusok közül mintája Horatius, Iuvenalis és Persius, epikus étlapján Lucretius, Vergilius és Lucanus is szerepel – természetesen sokat profitál Ovidiusból. Csak Catullusnál adatolható flószkulusra egyelőre nem bukkantam, de a teljes Horatiust használja, és késő ókori költők közül Ausoniust és Claudius Claudianust. A prózai szerzők közül biztos Petronius, és szinte biztos Seneca *Apocolyntosis*ának hatása, valamint Suetonius, Ammianus Marcellinus, Martianus Capella és Macrobius *Saturnaliája*. Végül a későókori kommentárirodalom használata is biztosra vehető, Serviusszal az élen.

Összességében a lexikai vizsgálat tanulsága az, hogy Chorier narratívájának előzményekkel nem rendelkező elemeihez virtuóz módon, nyilván óriási szövegismeret birtokában szinte egytől-egyig bárki számára hozzáférhető elemeket használt, amelyek csak az új tematika új fénytöréséből váltak erőtikusból és szatirikusból pornográfá.

Felhasznált irodalom

- FRADE 2016 S. FRADE, *Hic sita Sigea est: satis hoc: Luisa Sigea and the Role of D. Maria, Infanta of Portugal, in Female Scholarship*, in: R. Wyles – E. Hall (ed.), *Women Classical Scholars. Unsealing the Fountain from the Renaissance to Jacqueline de Romilly*, Oxford, 2016, 48–60.
- MADARÁSZ 2002 MADARÁSZ I. (bev.) – SIMON Gy. (ford.), *Pietro Aretino: Beszélgetések, avagy A Hat nap*, Budapest, 2002.

- NAGYILLÉS 2021 NAGYILLÉS J., *A toledói Aloisia Sigea Szótadeus szatírája Amor és Venus titkairól*, A&R, 8 (2021/2), 211–251.
DOI: 10.14232/antikren.2021.8.211-251
- PÉREZ 2008 R. A. PÉREZ, *Biografía de Luisa Sigea Toledana. Una taranconera del siglo XVI en la corte portuguesa y española*, in: M. A. Pérez Priego (coord.), *Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas (SEMYR), Melchor Cano y Luisa Sigea. Dos figuras del Renacimiento español*, Tarancón, 2008, 167–265.
- STEINTRAGER 2016 J. A. STEINTRAGER, *The autonomy of pleasure: libertines, license, and sexual revolution*, New York, 2016.
- STEVENSON 2005 J. STEVENSON, *Women Latin Poets*, Oxford, 2005.
- TOULALAN 2007 S. TOULALAN, *Imagining Sex, Pornography and Bodies in Seventeenth-Century England*, Oxford, 2007.
- TURNER 2003 J. G. TURNER, *Schooling Sex: Libertine Literature and Erotic Education in Italy, France, and England, 1534–1685*, Oxford, 2003.
- TURNER 2007 J. G. TURNER, *Libertines and Radicals in Early Modern London: Sexuality, Politics and Literary Culture, 1630–1685*, Cambridge, 2007.

Nicolas Chorier's forgery of Sigea. On the sources of the pre-libertine literature

Nicolas Chorier's forgery of Sigea, Aloisiae Sigeae Toletanae Toletanae Satyra Sotadica de arcanis Amoris et Veneris, is an important forerunner of libertine literature. The biography of the real author and the circumstances of its creation are largely known, but the text has been little researched because of its obscene content. A translation of the complete work is currently being prepared, and the article focuses on the sources of sexual vocabulary.

Keywords: Nicolas Chorier, Aloisia Sigea, *Satyra Sotadica*, prelibertine literature, sexual vocabulary, pornography